

Sýñsýv / Ađlama*

“Sýñsýv”, “hevjar”a çok yakýn bir türdür. Onun için de bazı arařtırmalarda “hevjar”la denk tutulur. Bu konuda N.Devkaraev, þunlarý söyler: *“Kýz, evlenmek amacýyla evden güvey tarafýna giderken, genellikle ađlar. Bu ađlamaya Karakalpaklar, “sýñsýv” derler. Kýz, evden gelin olarak çýkarken ađlamzsa bu, ayýp sayýlýr. Kýz, biraz ađladýktan sonra, kýzý almaya gelen erkekler, çadıryñ tepe kısmýndaki keçe parçasýný (üzik) kaldýrýp, “Ađlamayý býraksýn, olur þimdi”, “Haydi alýp çýkýn, çýkadurun” diye seslenirler. Bundan sonra ađlayýp duran kýz, içinde bulunduđu durumu ve baþýna gelenleri koþuk ile söylemeđe baþlar.”*⁵

Demek ki “sýñsýv”, daha çok kýzýn yalnızca kendi derdi, kaygýsý ile ilgilidir. “Hevjar” ise genellikle toplumsal karaktere sahiptir. Ýkincisinde, kýzdan baþka, onun yengesi ve erkekler de iþe karýþýr. Temasý bakımýndan, anlaþýlacadıý üzere, yaþadıđý cemiyyetten razý olmama hususu vardýr. Kendi yaþadıđý zamana, anne babasýna olan rýzasýzlýk, ađlayýp sýkylma vb., “sýñsýv”ýn temasýný teþkil eder. Meselâ:

* K.Mambetov, Karakalpaklardýñ Etnografialýk Tarihy, Nökis “Karakalpakstan”, 1995, s.158-168.

¹ Belinskiy, V.G., Soçineniya. M., Ýzdatelstvo AN SSSR, 1954, tom V., str. 356.

Kayrlyp uçkan karlyðaþ
Uyasnan bezer me?
Ekemniñ keвли kara tas
Kevilimdi sezer me?

Ana degen ak kepter
Aylanyp kanat kaðady
Barar jerim bir jat jer
Ayakka min taðady

Bahyt külip bakpady
Mendey ðana sorlyða
Iðbalym kelip toktady
Alpys jasar ðarryða

Gevhar kasly jüzigim
Kiyilmedi barmakka
Ak otavda üzigim
Paþ bavym kaldy pañlakta

*Döniip uçan kýrlangýç,
Yuvasýndan bezer mi?
Babamýn gönlü kara taþ,
Bu gönlümü sezer mi?*

*Ana denilen ak güvercin,
Dönerek kanat çýrpar.
Gideceðim bir yat yer,
Sonunda kusur takar.*

*Bahým gülüp bakmadý,
Benim gibi garibe.
Ýkbâlim gelip durdu,
Altmyýndaki yaplyda.*

*Gevher taþly yüziüðüm,
Takylmadý parmaða
Ak otaðda “üzik”im,
Saç baðým kaldý aðylda.*

Bazý “sýnsýv”larda kyzýn yürek derdi tam bir þiir derecesinde ifadesini bulur.

Paþbavlarým tökpele
Men aðama ökpeli

Saç baðlarým “dökme”li

Eskiden insanlar arasındaki adaletsizlikler, onların hukukunu da son derece sınırlandırmıştır. Yokluk, cömert insanın elini bağlarken, bir çok erkek de bahlık parası veya çeyizi olmadıy için uzun süre evlenememekte imiş. Mal, mülk üstünlüğü olan zaman, insanların âvâreliğe salmış. Bu sebepten, “karlı dünürlük” denilen âdet ortaya çıkmış. Bu âdetle, bazı evlenemeyen erkekler, kendi kız kardeşlerini bahlı insanlara verip, onların kızlarını almışlardır. Bu olaylar da bazı “sınsıv” koşuklarında yer almıştır:

Janım ađa kulak salsañ sözime
Jetim kalıp ergendegi iziñe
Meni berip baydıñ kızın alvığa
Oylan ađa ılayık pa öziñe

*Canım ađa kulak salsañ söziñe,
Yetim kalıp ergendeki izine
Beni verip, zengin kızın almaya,
Düşün ađa, bu lâıyk mı öziñe*

Nekemdi kıysa da kazı hem molla
Bergen amanatın alsa da Alla
Karsı kudalıkkı bergeniñ menen
Ötemis jamanđa tiymeyen olla

*Nikâhım kıysa kadı ve molla,
Verdiđi emâneti alsa da Allâh
“Karlı dünürlük”e sen versen dahi,
Ötemis kötiye ben varmam vallâh.*

“Sınsıv” koşuğunda bazen öz evlâdına kıyamayan anne derdi açıkça sezilirken, bazen de mal mülkü öz evlâdından da üstün gören tağ bağırlı babalar, tenkit edilir:

Arbađa süyendim anam hoş-dedi
Bul nařardıñ közi toly yađ dedi
Zalıñ ađam kete ber dep koymadı
Đarip anam diydarıma toymadı

*Arabaya dayandıım, anam hoş (hoşça git) dedi.
Bu garibin gözü dolu yađ, dedi.
Zalim ađam “gidiver” diye koymaz,
Garip anam diydarıma doymadı.*

Anama aytıp bar kavın kaklasın
Kaklađan kavının üç ay saklasın
Üç ayđađa bir habarım bolmasa
Anam meni aytım aytıp joklasın

*Anneme git söyle, kavun kurutsun.
Kurutup kavunu üç ay saklasın.
Üç aya dek bir haberim gelmezse,
Annem beni “aytım”¹ söyleyip yas tutsun.*

Paşım uzun şabıavıma teñbedi?
Ekem meni öz teñime bermedi
Ekemdi neyleyin tillağa kızdı
İğbalım neyleyin jamanđa kızdı

*Saçım uzun saç bağıma denk miydi,
Babam beni öz dengime vermedi
Babamı neyleyim altına düştü
Bahtım neyleyim kötiye çizdi.*

Sakalıñ erbiyip kirme tösekke
Ömirim zaya boldı sendey epekke

*Sakalın kaskatı girme döpeğe,
Ömrüm zayi oldu sen gibi epekle!*

Görüleceđi üzere bu koşuklar, Karakalpak etnoğrafyasının halk şiirindeki görünüşleridir. Bunları iyi bilmeden halk âdetlerini tam olarak anlamak da zordur.

“Sınsıv” koşuklarının türleri çoktur. Ama onların teması birbirinden farklı değildir. Hepsi de dengine ve sevdidiñe varamayan kızların gönül dertlerini terennüm eder:

Tavđa bir çıktım jağalap
Ýziñnen erdim ađalap
Ýziñnen ergen balañdı
Malđa sattıñ bahalap
Naşarı kursın kem eken
Kara jer menen teñ eken
Tiri bir ketti demeseñ
Ölgenler menen teñ eken
Esikti aldı bayterek
Bayterek öser gültelep
Erte jatıp keş turdım
Jan ađa-av sađan erkelep

*Dađa bir çıktım kenardan,
Peřinden geldim kořarak
Peřinden gelen çocuđu,
Mal gibi sattın paha biçip.
Kızlığa lânet kem² imiş
Kara toprakla denk imiş
Diri gitti diye deme,
Ölenler ile denk imiş.
Karıñın öni ağaçtır,
Ađaç büyür, yavař yavař
Erken yatıp, geç kalktım,
Can ađa sana nazlanıp*

¹ Diy: Çadıñın “kerege”sinin dıyına örtülen ve genellikle, kamıştan sazdan yapılan bir tür örtü.

² Đengel: Dikenli bir bitki.

Ak köylek kiydim þalýska
Duzým bir tarttý alýska
Armaný bar ma kýzlardýñ
Öz elinde kalýskan

*Ak gömlek giydim güzelce
Tuzum bir çekti uzaða,
Bir derdi var mý kýzlarýñ
Kendi ev yurdunda kalan.*

Jaslýðým ötken keþeler
Pay-samavrýñ keseler
Kýzým kýzým devþi ediñ
Hoþ aman bol þeþeler

*Gençliðimin geceleri
Çay, semaver, kâseler
Kýzým kýzým der idiniz
Hoþça kalýñ siz anneler.*

Jýñðýl þaptým jañkalap
Ösirdim bavýrým arkalap
Ösirgen bavýrým sen bolsañ
Barýp tur karaðým apalap

*“Jýñgýl”¹ kestim parça parça
Büyüttüm kardeşim nazla
Büyüttüðüm kardeş sen isen
Varýp, git gözüm deyip, ana!*

Halk arasında yayýlmýþ olan “sýñsýv”larýñ bazıлары, “aytýþ” türünde verilir. Bazen kýz yengesi, kýzýñ derdini paylaşıp, baþa gelen zorluklarýñ üstesinden gelmek için ona öðüt ve tesellí verir:

Kýz:

Kiþkene urþýk taldýрмаþ
Kevilimdi jeñge kaldýрмаþ
Kevil kurðýr süymeydi
Basýma “ak”tý saldýрмаþ

*Küçük “urþýk”² yordurma
Gönlümü yenge kaldýрма
Yok olasý gönül sevmiyor
Baþýma ak örtü saldýрма.*

Yenge:

Jýlama biykeþ jýlama
Köziñniñ jasýñ bulama
Biz bermeyik desek te
Mal bergen adam koya ma?

*Aðlama biykeþ aðlama,
Gözün yaþýñ bulama
Biz vermeyiz desek de
Mal veren adam koyar mý?*

Bu “aytýþ” koþuklarda kýz, hayatýñ acýsýný tatlýsýný görmemiþ, çok genç ve nazlý olarak da karþýmýza çýkabilir. Evinden bir anda gidipni hatýrlayýp, birlikte büyüdüü kardeşini arar:

Dalaða biyday þapayýñ
Törde gilemdi basayýñ
Ekelþi beri inimdi
Süyip bir mavkýmdý basayýñ

*Ovaya buðday saçayým,
Tör’e kilimi basayým
Gel beri bir kardeşim,
Sevip bir murat alayým*

“Sýñsýv”, koþuklarý, önceden hayatýñ adaletsizlikleri ve zýtlýklarýna karþý isyandan çýkmýþ olsa da, son devirlerde kýz verme törenlerinin bir parçasý haline gelmiştir. Her kýz, çocukluðundan beri oynayarak büyüdüü eviyle vedalaşıp, “sýñsýv” söyler:

Ekeme kýz da bolsam ulýñdayman
Ýþinde ak meyehtiñ uvýzýndayman
Küyip turðan janýma tiye berme
Üyirinen ayrýlðan kulýndayman

*Babama kýz da olsam oðlu gibiyim,
Ýçinde ak yumurta “uvýz”³ gibiyim.
Yanýp duran canýma hiç dokunma,
Sürüden ayrýlan “kulun” gibiyim.*

Þapaðý þabavýmnýñ malým malým
Üyimde jan adamnýñ edim haným
Barðannan soñ baska elge kelin bolýp
Kalayýnþa bolar eken meniñ halým

*Saçaðý saç baðýmýñ örüm örüm
Evinde can adamýñ idim haným,
Varýnca þaþka ile gelin olup,
Nasýl olur ki acep, benim halim*

Köp edi-av körinbey tur þañðýt penen
Davýsýñdý esite almadým davýrýk penen
Üyrenge oramalða sorlý basým
Jüremen endi kaytýp javlýk penen

*Çok idi de görünmüyor toz ile
Sesini duyamadým baðýrmak ile
Alýþmýþ “oramal”a garip baþým,
Þimdi ben neylerim “yaðlýk”⁴ ile.*

¹ Kergi: Dört köpeli kap.

² Ker: Bir renk.

³ Ayýmбетов, Kalli, Karakalpak Folklorý, Nökis “Karakalpakstan” Baspasý, 1977, s. 27